

Asia: VN/17575/2021

Luonnos hallituksen esityksestä SORA-säännösten muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne muutosehdotuksista alla olevaan tekstikenttään

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ammatillisesta koulutuksesta annetun lain, yliopistolain, ammattikorkeakoululain, tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta annetun lain 26 §:n ja rikosrekisterilain 6 §:n muuttamisesta sekä opiskelijoiden oikeusturvalautakunnasta annetun lain kumoamisesta

Vammaisfoorumi on 27 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 220 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja SORA-säännökset

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus tuli Suomessa voimaan 10.6.2016. Vammaissopimus on voimassa lainsäätöasetyksen voimassa. On huomattava, että SORA-säännökset on säädetty ennen YK:n vammaissopimuksen voimaan tuloa. Vammaisfoorumi huomauttaa, että SORA-säännöksiä on aiheellista tarkastella suhteessa YK:n vammaissopimukseen ja sen velvoitteisiin. Tätä tarkastelua ei ole aiemmin tehty.

YK:n vammaissopimuksen 24 artikla käsittelee vammaisten ihmisten oikeutta koulutukseen. Artiklan mukaan sopimuspuolet muun muassa varmistavat, ettei vammaisia ihmisiä suljeta yleisen koulutusjärjestelmän ulkopuolelle vammaisuuden perusteella, ja että vammaisia ihmisiä varten tehdään heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset. Kohtuullisten mukautusten epääminen on yksi syrjinnän muoto. Koulutuksen järjestäjän velvollisuuksista kohtuullisten mukautusten tekemiseen säädetään myös yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014).

YK:n vammaissopimuksen artikla 16 käsittelee vapautta hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä. Artiklan mukaan sopimuspuolet muun muassa toteuttavat kaikki asianmukaiset lainsäädännölliset, hallinnolliset, sosiaaliset, koulutukselliset ja muut toimet suojellakseen vammaisia ihmisiä sekä kotona että kodin ulkopuolella kaikilta hyväksikäytön, väkivallan ja pahoinpitelyn muodoilta, niiden sukupuoleen perustuvat näkökohdat mukaan lukien. Tämä YK:n vammaissopimuksen artikla koskee SORA-säännösten uudistamisessa tilanteita, joissa vammainen ihminen on asiakkaana tai potilaana SORA-aloilla.

SORA-säännösten tausta ja kokemukset

SORA-säännökset tulivat voimaan vuonna 2012. Lakeja säädettäessä vammaisjärjestöt toivat esiin huolensa SORA-säännösten vaikutuksesta vammaisten ihmisten opiskelumahdollisuuksiin sekä mahdollisuuksiin hakeutua opiskelijoiksi SORA-aloille. SORA-säännökset ovat tuoneet mukanaan ongelmia ja vaikeuttaneet vammaisten ihmisten hakeutumista koulutusaloille, jotka olisivat kuitenkin vammaisille ihmisille soveltuvia. Näistä ongelmista ei ole kerättyä tietoa, vaan tiedot perustuvat vammaisjärjestöjen saamiin tietoihin sekä vammaisten ihmisten ohjauksessa ja neuvonnassa saatuihin kokemuksiin.

Vammaisten ihmisten opiskelu ja SORA-lainsäädäntö

Esityksen mukaan opiskelijan siirtäminen toiseen koulutukseen olisi jatkossa mahdollista vain opiskeluoikeuden peruuttamispäätöksen yhteydessä. Muutoksella turvattaisiin opiskelijan oikeus saada SORA-prosessin päätteeksi valituskelpoinen päätös. Opiskelijalla olisi lisäksi oikeus saada opiskeluoikeuden peruuttamisen jälkeen ammatillisen koulutuksen järjestäjältä ja korkeakoululta jälkiohjausta muuhun koulutukseen tai muiden tarkoituksenmukaisten palveluiden piiriin hakeutumisessa.

Vammaisfoorumi kannattaa oikeutta jälkiohjaukseen. On huomattava, että vammaisten opiskelijoiden kohdalla jälkiohjauksessa on oltava osaamista vammaisena opiskelemiseen, opiskelun esteettömyyteen ja saavutettavuuteen sekä kohtuullisiin mukautuksiin liittyvistä kysymyksistä. Vammaisjärjestöt voivat olla tässä työssä koulutuksen järjestäjien ja korkeakoulujen tukena, sillä vammaisjärjestöillä on osaamista juuri oman kohderyhmänsä asioista myös koulutuksen ja työelämän näkökulmista.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että kohtuulliset mukautukset sekä opiskelun esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistaminen ovat ensisijaisia ja niiden toteuttaminen on välttämätöntä ennen SORA-prosessiin ja mahdolliseen opiskelualan vaihtamiseen liittyviä toimia.

Lainsäädännöstä, ja nyt siihen tehtävistä muutoksista huolimatta, vammaisten opiskelijoiden ja opiskelijaksi hakeutuvien asema SORA-aloilla on huolestuttava. Vammaisfoorumi huomauttaa, että

lainsäädännön toteutumista on seurattava järjestelmällisesti myös opiskelijoiden näkökulmasta. Ilman tätä näkökulmaa ei tosiasiaa tiedetä, onko toimissa onnistuttu vai epäonnistuttu. Lisäksi on tutkittava, miten kohtuulliset mukautukset tosiasiallisesti toimivat koulutuksessa, ja miten vammaisten opiskelijoiden oikeus koulutukseen toteutuu SORA-aloilla.

Opiskelijaksi hakeutuvien kohdalla ongelmat eivät välttämättä tule edes koskaan esiin, vaan jäävät piiloon, kun vammaisen ihminen ei välttämättä edes hae opiskelijaksi SORA-alalle, jos se on häneltä ohjaus- ja hakeutumisvaiheessa kielletty. Tästä ilmiöstä ei ole olemassa selvityksiin perustuvaa tietoa, mutta vammaisjärjestöissä ilmiö tulee esiin ajoittain. Kyse on jossain määrin samanlaisesta ilmiöstä kuin työelämän piiloon jäävä rekrytointisyryntä. Näissä kyse on myös vammaisten ihmisten oikeusturvasta.

Esityksen mukaan opiskelijavalintaa selkeytettäisiin ammatillisessa koulutuksessa sen suhteen, miten oikeus suorittaa SORA-tutkinnon osia otetaan huomioon henkilökohtaistamisen yhteydessä. Vammaisfoorumi pitää välttämättömänä, että tässä tarkastellaan opiskelun esteettömyyttä ja saavutettavuutta sekä toteutetaan tarvittavat kohtuulliset mukautukset. Ilman näitä toimia vammaisten opiskelijoiden asema ja oikeusturva voi olla uhattuna.

Esityksessä ehdotetaan kumottavaksi opiskelijoiden oikeusturvalautakunnasta annettu laki. Jatkossa ensimmäisenä muutoksenhakuasteena olisi hallinto-oikeus, jonka päätöksestä voisi edelleen hakea valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Vammaisfoorumi kannattaa opiskelijoiden oikeusturvalautakunnan lakkauttamista ja muutoksenhakujen käsittelyn siirtämistä hallinto-oikeuksiin.

Vammaiset ihmiset asiakkaan tai potilaan roolissa SORA-aloilla

Vammaisten SORA-aloilla asiakkaina tai potilaina olevien näkökulmasta keskeisiä esityksiä ovat muun muassa se, että koulutuksen järjestäjällä ja korkeakoululla olisi oikeus pyytää opiskelijalta ote rikosrekisteristä, jos koulutukseen liittyviin käytännön tehtäviin oppilaitoksessa, työpaikalla tai muussa oppimisympäristössä sisältyisi iäkkäiden tai vammaisten henkilöiden parissa työskentelyä. Opiskelijan opiskeluoikeus olisi mahdollista peruuttaa voimassa olevan alaikäisten parissa työskentelyä koskevan sääntelyn lisäksi myös silloin, kun koulutukseen liittyvät käytännön tehtävät oppilaitoksessa, työpaikalla tai muussa oppimisympäristössä edellyttävät olennaisesti iäkkäiden tai vammaisten henkilöiden parissa työskentelyä, jos se on tarpeen mainittuihin henkilöryhmiin kuuluvien henkilöiden suojelemiseksi ja jos opiskelija on tuomittu rangaistukseen laissa tarkoitetusta rikoksesta.

Esityksen mukaan, jos opiskelija on määrätty laissa tarkoitetulla tavalla huumausainetestiin, opiskelijan oikeus osallistua koulutukseen liittyviin käytännön tehtäviin tai harjoitteluun voitaisiin esitettyjen muutosten jälkeen evätä, kunnes hän esittää huumausainetestiä koskevan todistuksen, kuitenkin enintään kuukaudeksi.

Lisäksi opiskelijan oikeus osallistua koulutukseen liittyviin käytännön tehtäviin tai harjoitteluun voitaisiin evätä enintään opiskeluoikeuden peruuttamista koskevan asian käsittelyn ajaksi, kuitenkin enintään kuukaudeksi kerrallaan, jos opiskeluoikeuden peruuttamista koskevassa asiassa saadun selvityksen nojalla on perusteltua aihetta epäillä, että henkilö voi vaarantaa toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden.

Vammaisfoorumi pitää esitettyjä muutoksia kannatettavina. Ne edistävät YK:n vammaissopimuksen 16 artiklan tavoitteita.

Vammaisfoorumi ihmettelee, miksi perusmuotoinen pahoinpitely (21 luku 5 §) ei voi toimia esteenä opiskeluoikeuden peruuttamiselle, mutta perusmuotoinen huumausainerikos voi (50 luku 1 §). Esimerkiksi tuoreen vammaisten ihmisten kokemaa lähisuhdeväkivaltaa kartoittaneen ”Vammaisten henkilöiden kokema lähisuhdeväkivalta ja palvelujen saatavuus” VN TEAS -tutkimuksen mukaan toimintarajoitteiset ihmiset kokevat jopa kaksi kertaa niin usein eri väkivallan muotoja kuin vammattomat ihmiset. (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163918>). Kyselyssä 10 % fyysistä väkivaltaa kokeneista vammaisista ihmisistä ilmoitti väkivallan tekijäksi kotiavun, kotisairaanhoidajan tai muun kotona käyvän ammattihenkilön. Taloudellista väkivaltaa kokeneista 18 % ilmoitti väkivallan tekijän olevan henkilökohtainen avustaja. Tutkimuksen perusteella ammattilaisten tekemä väkivalta on usein fyysistä tai taloudellista.

Voitte arvioida muutosehdotusten vaikutuksia alla olevaan tekstikenttään

-

Kokko Sari
Vammaisfoorumi ry